

# הלל ביום העצמאות לאור שיטת הרמב"ם\*

ראשי פרקים:

1. מדוע אין אומרים הלל בפורים
2. טעם אמירת הלל בחנוכה
3. אמירת הלל כהודיה – כשאינ מגילה
4. האומר הלל – מחרף ומגדף?
5. האם יש לומר הלל בברכה
6. דברי סיום

במאמר זה באתי לברר, לאור שיטת רבנו הרמב"ם עמוד ההוראה<sup>1</sup>, האם אפשר לתקן בזמן הזה חג ולגמור בו את ההלל; כשהנפקא-מינא בדורנו היא כמובן ליום העצמאות וכן ליום ירושלים<sup>2</sup>. בפתח המאמר, חשוב לציין שמאמר זה לא בא לפסוק הלכה למעשה, וכל אחד ינהג כאביו או כפי שרבו יורה לו, ו"נהרא נהרא ופשטיה". וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

## מדוע אין אומרים הלל בפורים

בפתח הלכות מגילה וחנוכה, כתב הרמב"ם: "קריאת המגילה בזמנה מצוות עשה מדברי סופרים, והדברים ידועים שהיא תקנת נביאים..."<sup>3</sup>. מורנו הגאון ר' יוסף קאפח

---

\* מאמר זה פורסם לראשונה בקובץ 'עלוני ממרא – ביטאון ישיבת ניר קרית ארבע' גיליון מס' 122, קיץ התשס"ט.

<sup>1</sup> כלשון מרן הבית יוסף (או"ח סימן ג). ראה עוד בשו"ת אבקת רוכל (סימן ל"ב), שם כינה את הרמב"ם "גדול הפוסקים". אף הרמ"א בתשובותיו (שו"ת הרמ"א סימן י"ז) קרא לרמב"ם "עמוד התורה".

<sup>2</sup> לאורך המאמר, כשאזכיר את יום העצמאות, כוונתי גם ליום ירושלים.

<sup>3</sup> הלכות מגילה פרק א' הלכה א'. ראה גם מגילה י"ד ע"א: "תנו רבנן, ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה, חוץ ממקרא מגילה".

זצ"ל, בפירושו על אתר<sup>4</sup>, דייק: "ומ"מ למדנו מדברי הידי אליהו שאין ב"ד או חכמים רשאים להתקין מועדים, חגים וזמנים אלא עפ"י נביאים". כלומר, כשם שנביאים הם שתיקנו את קריאת המגילה וחג הפורים, כך גם להבא – הדבר נתון ביד נביאים בלבד. בתוך הלכות חג הפורים, נקבע שאין אומרים בו הלל, ובגמרא מובאים שלושה טעמים לכך<sup>5</sup>:

א. הנס היה בחו"ל, ואין אומרים הלל על נס שאירע בחו"ל.

ב. משום שקריאתה היא במקום ההלל (רב נחמן).

ג. "אכתי עבדי אחשורוש אנן" (רבא).

בין הטעמים הללו, הכריע הרמב"ם כרב נחמן: "ולא תקנו הלל בפורים, שקריאת המגילה היא ההלל"<sup>6</sup>. מכאן דייק מהר"י קאפח<sup>7</sup>, שבכל דור ודור כאשר עם ישראל נגאלים ממיתה לחיים, לא יאמרו הלל אלא יחברו נוסח מעין מגילת אסתר ולא יאמרו הלל. כך הוא הסברו לכך: שהיה בידי החכמים והנביאים שתקנו את המגילה אמות מידה קבועות מתי יש לומר את ההלל הראוי להיאמר על הנס, ואנו רואים שהם ניסחו וחיברו הלל משלהם לאמרו ביום הפורים – הלא הוא המגילה (וכפי שפסק הרמב"ם, כרב נחמן). מכאן שגם לדורות, אם יארע לאדם להיגאל ממוות לחיים ומשעבוד לגאולה וכיוצא בזאת, אין מניעה שהוא יחבר נוסח מעין מגילת אסתר ויאמרה כשירה, ואם תרצה אמור – כהלל; אך באמירת הלל ממש, כתיקונו, אנו רואים שחז"ל החמירו מאד (ולא קבעוהו בפורים). מעתה, לפי הדברים הללו, כל ציבור וקהל בדורם הקובעים חג, זמן ומועד, רשאים לחבר שיר חדש על הגאולה ועל התמורה, אך צריכים לנהוג זהירות בחומרי חז"ל – ולא לומר הלל כתיקונו.

כהמשך לכך כתב מהר"י קאפח, אודות תקנת הלל בזמנינו, שהרי זה בכלל מחרף

ומגדף:

"מה שאמרו חז"ל מחרף ומגדף וכו', ופס"ר בפ"ג מגילה ה"ו טעמא דרב נחמן קריאתה זו הלילא. כוונתו, כיוון שמנעו חז"ל אמירת ההלל הידוע תקנו הלל משלהם והיא המגילה. ומיניה דלדורות על הניסים שיעשו להם יחברו מגילה

<sup>4</sup> שם, אות ב'.

<sup>5</sup> מגילה י"ד ע"א, וראה עוד ערכין י' ע"ב.

<sup>6</sup> הלכות חנוכה פרק ג' הלכה ו'.

<sup>7</sup> שם, אות כ'.

והיינו הלילא. ואינם רשאים לומר אותו הלל מחוץ לימים הקבועים לו, ולפיכך נאמרת גם בלילה שאינו זמן הלל זולת על אכילת פסחים<sup>8</sup> אם כן, לפי דברי מהר"י קאפח, בשיטת הרמב"ם, נראה שאין לתקן בזמננו אמירת הלל ביום העצמאות<sup>9</sup>, וזאת משלש סיבות:

- א. כדי לתקן חג יש צורך בנביאים.
- ב. הרמב"ם פסק כרב נחמן ש"קריאתה זו הלילא", ומכאן שאין בכוחנו לתקן אמירת הלל.
- ג. כך עולה מדברי חז"ל "כל האומר הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף"<sup>10</sup>.

לכן, כפי שכתב מהר"י קאפח, הרוצה להודות לקב"ה על ישועה והצלה יכול לתקן שיר או מגילה ליום העצמאות, אך לא יאמר הלל. אולם לענ"ד, אחרי מחילה מכת"ר זצ"ל, האמת יורה דרכו שאף לדעת הרמב"ם, חכמים שבדור רשאים ואף צריכים לתקן חג על כל הצלה וישועה ממוות לחיים או משעבוד לגאולה, ולגמור בו את ההלל – כפי שנוכיח להלן.

## טעם אמירת הלל בחנוכה

מהר"י קאפח דייק על פי ה'ידי אליהו' בהלכות מגילה שיש צורך בנביאים כדי לתקן חגים ומועדים; אולם נראה שדיוק זה אינו נכנס בדעת הרמב"ם כלל, שאם לא כן כיצד תקינו חז"ל את חג החנוכה? הרי אלו שתקנו חג זה היו חכמים ולא נביאים<sup>11</sup>, ואף על פי כן תקנוהו, ואף קבעו לגמור בו את ההלל בברכה<sup>12</sup>. וכך כתב הרמב"ם: "ומפני זה התקינו **החכמים שבאותו הדור** שיהיו שמונת ימים אלו... ימי שמחה והלל"<sup>13</sup>. ודוק, שכן פירש גם מהר"י קאפח על אתר: "כיוון שתקנו בהן חז"ל הלל, ובו נאמר זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, לכך כת"ר [=כתב רבנו] ימי שמחה..."<sup>14</sup>. נמצאנו למדים שחז"ל –

<sup>8</sup> הלכות תפילה פרק ז' הלכה י"ב, אות ל"ג.

<sup>9</sup> חשוב לציין אגב הזכרת מהר"י קאפח ויום העצמאות, ששיטתו אכן היתה שלא לומר הלל ביום זה, אולם הוא **לא היה אומר תחנון** ביום העצמאות ויום ירושלים, ולפי השמועה אף היה עושה בהם "ג'ע'לה" (כעין סעודת מצווה והודיה) כדי להודות לקב"ה; ראה 'ספר הזיכרון [למהר"י קאפח] עמ' 63.

<sup>10</sup> שבת קי"ח ע"ב.

<sup>11</sup> ראה שבת כ"א ע"ב, ורש"י במגילה י"ד ע"א ד"ה חוץ ממקרא מגילה.

<sup>12</sup> ראה ערכין י' ע"א, וכן פסק הרמב"ם (הלכות מגילה פרק ג' הלכה ה').

<sup>13</sup> הל' חנוכה פ"ג ה"ג.

<sup>14</sup> רמב"ם שם, אות י'.

היינו החכמים שבאותו דור – הם שתיקנו את חג החנוכה, וקבעו לגמור בו את ההלל בברכה. אם כן, לפי דברי מהר"י קאפח בהלכות מגילה, כיצד היה בכוחם של החכמים שבאותו דור לתקן את חג החנוכה, וכל שכן לקבוע בו הלל – שהרי בזמנם לא היו נביאים?

אכן, אם נשאל מניין היה לחכמי אותו דור לקבוע חג על נס החנוכה, הרי זה מפורש בגמרא: "אמר רב יהודה אמר שמואל... והלל זה מי אמרו? נביאים שביניהן תקנו להן לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן, וכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן"<sup>15</sup>. מגמרא זו עולה שהנביאים בעצמם תקנו שעל כל ישועה מצרה יכולים החכמים שבאותו דור לתקן הלל ולומר שירה<sup>16</sup>, וכפי שמוכח מחנוכה, ואם כן כיצד אפשר לומר שרק נביאים רשאים מעתה לתקן חג?

**לכן נראה** לענ"ד שמה שכתב הרמב"ם בהלכות מגילה "והדברים ידועים שהיא תקנת נביאים", אינו כדי ללמד שרק נביאים רשאים לתקן חג, אלא כוונתו לכך שפורים היה בתקופת הנביאים; שכן חז"ל נחלקו מיהו הנביא "מלאכי" – מרדכי או עזרא, וכן נאמר שם "התך זה דניאל"<sup>17</sup>, וממילא שומעים אנו שפורים היה בתקופת הנביאים. לכן כתב הרמב"ם שקריאת המגילה היא מתקנת נביאים – כדי לחזק את תוקפה: שהיות שהיא "מדברי סופרים", כלומר מדרבנן<sup>18</sup>, ועוד שאין אומרים בה הלל אלא היא-היא ההלל, והעם לא רגילים בכך, לפיכך עלולים לבוא ולזלזל בה – לכן הדגיש הרמב"ם שהיא מתקופת הנביאים והם אלו שתיקנוה.

## אמירת הלל כהודיה – כשאינ מגילה

ובדבר מה שדייק מהר"י קאפח ממה שהרמב"ם פסק כרב נחמן "קריאתה זו הלילא", שמעתה הבא לקבוע חג על הצלתו ממיתה לחיים וכדומה אינו יכול לומר הלל אלא עליו לתקן נוסח כזה או אחר כעין מגילת אסתר: אף זאת יש לדחות ממה שקבעו חז"ל

<sup>15</sup> פסחים ק"ז ע"א.

<sup>16</sup> זאת משום שהנבואה נפסקה בתחילת בית שני (ראה סוטה מ"ח ע"ב). וכן הוכיח מו"ר הגר"ד ליאור שליט"א, מדברי רש"י (תענית כ"ח ע"ב ד"ה דמפרסם ניסא), שההלל הנאמר בחנוכה הוא מתוקף תקנת נביאים (ראה קונטרס 'יום העצמאות ויום ירושלים', תשס"ט, עמ' 53).

<sup>17</sup> מגילה ט"ו ע"א.

<sup>18</sup> ראה דברי מהר"י קאפח (על הרמב"ם הלכות שבת פרק א', אות ט"ו, וכן בהלכות אישות, הקדמה, אות ה'), שכל מקום שכתב הרמב"ם "מדברי סופרים" כוונתו לדרבנן ולא דאורייתא.

לומר הלל ממש בחג חנוכה, כנ"ל – ולא תקנו לקרוא בו בספרי החשמונאים (מגילת חנוכה, 'בני חשמונאי') וכדומה<sup>19</sup>. ואדרבא, כוונת דברי רב נחמן "קריאתה היא הלילא" הוא שכיוון שבפורים זכינו ויש לנו מגילה שנכתבה על ידי הנביאים והיא אחת מכ"ד כתבי הקודש<sup>20</sup>, לכן אין לנו צורך באמירת הלל, שהרי קריאת המגילה היא ההלל היותר גדול. אולם בחנוכה, כשאין לנו מגילה מאת הנביאים, תיקנו חכמים לומר הלל שלם – וכן דרך ההודאה לדורות.

אולם עדיין קושינו של מהר"י קאפח קושיא היא – מדוע הרמב"ם פסק כרב נחמן ולא כשתי הדעות האחרות בגמרא? בשאלה זו עסק רבי אהרן אלפנדרי בפירושו על הרמב"ם 'מרכבת המשנה'<sup>21</sup>; ולכאורה תימה על מהר"י קאפח, שנהירין לו כל שבילי מפרשי הרמב"ם ובכללם רבי אהרן אלפנדרי, שלא התייחס כאן לדבריו הללו. אף שהדברים ארוכים, מפני חשיבותם לענייננו אביאם בשלמותם:

"איכא למידק, דמאחר דבפ"ק דמגילה ובפ"ב דערכין נאמרו ג' טעמים לזה, חד ברייתא דמשנכנסו לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה, ורבא אמר הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה, ורב נחמן אמר קריאתה זו הלילא, למה בחר רבנו [=הרמב"ם] ז"ל בטעם רב נחמן מזולתו? בשלמא טעמא דמשנכנסו לארץ, יש מקום לומר שדחאו רבנו ז"ל משום דרבא ורב נחמן פירשו בברייתא – משגלו חזרו להכשרן הראשון. אך נשאר לנו טעמייהו דרבא ורב נחמן, ולמה בחר יותר בטעם רב נחמן, ובפרט דרבא איהו מאריה דתלמודא כנודע?  
ונ"ל על צד הדוחק, דכיוון דבערכין הקשו לרב נחמן מהברייתא משנכנסו לארץ וכו', ולא הקשו לרבא, ש"מ דס"ל דטעמא דרב נחמן מסתבר טפי, ומשום הכי הביא רבנו ז"ל טעמא דרבא. ומורי הרב ז"ל כתב, שלהיות שרבנו ז"ל עיניו יחזו ברייתא דערבי פסחים, שחכמים שהם הרבים אומרים שנביאים תקנו אותו לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהם ולא מפלגי כלל כשהם בגלות לשאינם בגלות – ש"מ דס"ל דבכל גוונא יאמרו אותו. וטעמא דשפיר מצינו למימר עבדי ה' ולא עבדי האומות עם שאינו בגלות, דמאחר שאין לאומות קנין הגוף כנודע, עבדיו יתברך אנחנו ולא עבדי

<sup>19</sup> ראה דברי מהר"ץ בפירושו לסידור 'עץ חיים' ח"א (דף קס"ג ע"א), שיש הנוהגים לקרוא מגילה זו בשבת חנוכה. ראה גם בשו"ע המקוצר לגר"י רצהבי, ח"ג עמ' רע"א.

<sup>20</sup> ראה בבא בתרא ט"ו ע"א.

<sup>21</sup> על הרמב"ם, הלכות מגילה שם. יש להדגיש שאין מדובר בפירוש 'מרכבת המשנה' המפורסם לר' שלמה אב"ד חעלמא.

אומות העולם; ומאחר שכן ממילא אידחי ליה טעמא דרבא, וטפי מסתברא טעמיה דרב נחמן. עכ"ל מורי הרב זלה"ה"

אם כן, נמצאנו למדים שהרמב"ם פסק כרב נחמן מפני ההכרח – כיוון שנראה מן הגמרא בכמה מקומות שהעדיפה דווקא את הטעם הזה – ולא משום שהרמב"ם סובר שאי אפשר לתקן הלל אלא על פי נביא; שהרי כאמור, תיקנו חכמים אמירת הלל בחנוכה באמצע ימי בית שני לאחר שפסקה הנבואה<sup>22</sup>.

עוד נראה לענ"ד לפרש את דעת הרמב"ם לאור דברי רש"י, שכתב: "וקריאת המגילה שבח הוא, שמפרסמין את הנס והכל מקלסין לקב"ה"<sup>23</sup>. לפי זאת נראה לומר שהרמב"ם פסק כרב נחמן כדי לומר לנו שאף על פי שאין אנו אומרים את ההלל שחיבר דוד המלך, שכל מטרתו היא לשבח ולהלל את מי שאמר והיה העולם, מכל מקום "קריאתה זו הלילא" – כלומר, על ידי קריאת המגילה אנו מפרסמים את הנס הגדול, ועל ידי כך אנו משבחים ומפארים ומעריצים את מלך מלכי המלכים הקב"ה.

## האומר הלל – מחרף ומגדף?

ואודות מה שכתב מהר"י קאפח שאין לתקן הלל משום מחרף ומגדף וכו', אחרי מחילת כת"ר זצ"ל נראה לענ"ד שיש חילוק בין יחיד הקורא כל יום לבין ציבור שמתקן הלל על פדות מצרה שבאה עליו – וזאת יש לדייק מן הגמרא שעליה הסתמך מהר"י קאפח: "אמר ר' יוסי, יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום. איני? והאמר מה, הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף! כי קאמרינן – בפסוקי דזמרא"<sup>24</sup>. טעמים רבים נאמרו במפרשים להסביר מהו עניין מחרף ומגדף שכאן<sup>25</sup>, ונביא מקצתם:

---

<sup>22</sup> ובתשובות 'מעשה נסים' לרבי אברהם בן הרמב"ם, סימן א', (נדפס לראשונה, בתרגום מערבית, בסוף ספר המצוות מהדורת פאריס תרכ"ז, ושוב בתרגום שונה בספר המצוות מהדורת פרנקל עמ' תקמ"ב), דחה דברי מי שרצה לומר שאמירת הלל בחנוכה היא חיוב דאורייתא, אבל מבין דבריו נשמע שאפשר לומר הלל "בכל יום שהראה בו ה' יתעלה לישראל עזרתו ועשה להם בו ישועה", אף שכמובן אין זה חיוב מן התורה (עיי"ש היטב).

<sup>23</sup> מגילה ד' ע"א ד"ה יזמך כבוד.

<sup>24</sup> שבת קי"ח ע"ב. אגב אורחא: רש"י (שם, ד"ה פסוקי דזמרא) פירש שכוונת ר' יוסי לשני מזמורים בלבד, "הללו את ה' מן השמים" (תהילים פרק קמ"ח) ו"הללו אל בקדשו" (תהילים פרק ק"ו); וכן ראה במהרש"א (שם, ד"ה מחרף). אולם הר"ף (שבת כאו, דף מ"ד ע"א) והרמב"ם (הלכות תפילה פרק ז' הלכה י"ב) פירשו שהכוונה מ"תהלה לדוד" (פרק קמ"ה) עד סוף ספר תהילים, וזאת כמפורש במסכת סופרים (פרק י"ח הלכה א'), שהכוונה לששת המזמורים הפותחים ב"הללו י-ה", שאכן נאמרים בכל יום. וכן הביא הטור (סי' נ"א),

א. רש"י פירש: "וזה הקוראה תמיד בלא עתה אינו אלא כמזמר ומתלוצץ"<sup>26</sup>.

ב. המאירי מביא שלושה טעמים לדבר. הטעם הראשון: "וכל שקובעו בכל יום דומה כמי שאין לו לצעוק ולהתפלל לזמן העומד"<sup>27</sup> או להבא, ועל דבר זה קורא מחרף".

ג. הטעם השני שמביא המאירי: "מתוך שאומרו תמיד ושלא בטעם, אינו מרגיש להתעורר עליו ביום שנקבע בו להודאה על הניסים שארעו בהם, ויבא מזה להכחיש בהם"<sup>28</sup>.

ד. הטעם השלישי שמביא המאירי: "מתוך שגירותו ורגילותו אינו מכוין בו..."  
(עיי"ש)

לענ"ד נראה שלפי כל הטעמים הללו אין להביא ראיה מעניין זה לעניין תיקון אמירת הלל כהודיה על פדות וכדומה (כגון יום העצמאות); שכן מה שאמר ר' יוסי ש"הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף" כוונתו דווקא **ביחיד**, שאומר הלל בכל יום – אולם ציבור הנעשה לו נס ורוצה לתקן יום של שמחה והלל כדי להודות להלל לשבח לפאר ולרומם את הקב"ה, רשאי אף לדעת ר' יוסי<sup>29</sup>. וכך מוכח מלשון הגמרא כאן: "כל **הקורא**" – בלשון יחיד<sup>30</sup>; ואילו הגמרא העוסקת בקביעת הלל לדורות, מדברת בלשון רבים: "נביאים שביניהן תקנו להן לישראל **שיהיו אומרים** אותו..."<sup>31</sup>.

---

ואמנם הבית יוסף הביא את שתי הדעות (סוף סימן נ', וראה בשו"ע סי' נ"ב סעיף א', שפסק שבשעת הדחק אפשר לנהוג כדעה שהם שני מזמורים).

<sup>25</sup> מלבד הטעמים שנוצטטו להלן, ראה ברמב"ן סוף פרשת בא, ובמהרש"א שבת קי"ח ע"ב (ד"ה מחרף), ובמשך חכמה על ויקרא כ"ו ד'; וכן במהר"ל גבורות ה' פרק ס"א, ואביא לקמן.

<sup>26</sup> שבת שם, ד"ה הרי זה מחרף ומגדף.

<sup>27</sup> כלומר זמן ההווה.

<sup>28</sup> ראה גם ברא"ה על הרי"ף, ברכות ל"ד ע"א.

<sup>29</sup> וראה ברמב"ם הלכות חנוכה פרק ג' הלכה ג': "התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו... ימי שמחה והלל" וכו'.

<sup>30</sup> ואף הראשונים על הסוגיה דיברו בלשון יחיד ולא רבים, ושוב משמע שלדעתם הכוונה דווקא ביחיד.

<sup>31</sup> פסחים קי"ז ע"א.

עוד נראה לענ"ד לומר, שהחשש של "מחרף ומגדף" כלל אינו שייך בציבור, כיוון שטבע הציבור הוא שאחד מעורר את השני ומחזקים "איש את רעהו"<sup>32</sup>, ועל ידי כך מרוממים ומשבחים את הקב"ה ולא יגיעו חלילה לידי חירוף וגידוף, מה שאין כן ביחיד. ויתירה מכך נמצא בדברי המהר"ל מפראג, שביאר שדווקא האומר הלל כדבר שבשגרה, בכל יום, הריהו מחרף ומגדף, מה שאין כן האומרו בהזדמנות מיוחדת על נס מיוחד<sup>33</sup>:

"והגומר הלל בכל יום, נראה שהוא אומר שבכל עת הקב"ה מנהיג עולמו בדרך נס, וא"כ למה הצדיקים בצרה והרשעים בטובה ואינו מאבד הע"ז מן העולם, וא"כ ה"ו אין ביכולתו – וזהו חירוף וגידוף וכו'. אבל האומר הלל בזמנה, אומר שהעולם נוהג כמנהגו רק בזמנים מיוחדים ובדבר מיוחד, לא לכל דבר משנה הטבע רק העולם כמנהגו נוהג, והקב"ה מחדש ניסים בזמן מן הזמנים – וזהו שבח לו"

## האם יש לומר הלל בברכה

עד כה ראינו שאף לפי הרמב"ם יש לומר הלל כהודאה על ישועת ה'; עתה עלינו לברר האם יש לומר את ההלל בברכה, או ללא ברכה. בגמרא מובא: "אמר ר' שמעון בן יהוצדק, שמונה עשר ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל... ושמונה ימי חנוכה"<sup>34</sup>, וכן פסק הרמב"ם, שיש לגמור את ההלל בכל ימי החנוכה<sup>35</sup>, והוסיף וכתב: "כל יום שגומרים בו את ההלל, מברך לפניו"<sup>36</sup>. אם כן, הרמב"ם פוסק שבכל יום שבו אומרים הלל שלם, יש לברך לפניו<sup>37</sup>. מכאן נלמד שבכל דור ודור, אם החכמים תיקנו לומר הלל שלם על ימים של הצלה וישועה – כפי שהוכחנו לעיל – יש לברך לפני אמירתו, כמו בחנוכה.

לכאורה אפשר להקשות על כך – הרי פסק הרמב"ם שלא ניתן להוסיף ברכות: "ברכות אלו, עם כל שאר כל הברכות הערוכות בפי כל ישראל, עזרא הסופר ובית דינו תקנום"<sup>38</sup>, אין אדם רשאי לפחות מהם ולא להוסיף עליהם<sup>39</sup>. ואם כן איך ייתכן לברך

<sup>32</sup> ראה למשל ברמב"ם, הלכות חמץ ומצה פרק ב' הלכה ג': "אין קובעין מדרש בסוף יום י"ג [בניסן]", מפני בדיקת חמץ, ובפרוש 'משרת משה' [עטייה] ביאר שם שזהו דווקא ביחיד, אבל לציבור מותר ללמוד בסוף י"ג, "כיוון דמדכרי אהדי"; וראה עוד בבאר היטב או"ח סימן תל"א ס"ק ד'.

<sup>33</sup> גבורות ה' פרק ס"א, וראה עוד בחידושי אגדות שבת עמ' נ"ח (במהדורה הנפוצה).

<sup>34</sup> ערכין י' ע"א.

<sup>35</sup> הלכות חנוכה פרק ג' הלכה ה'.

<sup>36</sup> שם הלכה י', וראה סוכה ל"ט ע"א, וכן מסכת סופרים פרק כ' הלכה ט'.

<sup>37</sup> וראה שם (הלכה י') לגבי ברכה שאחרי ההלל, התלויה במנהג המקום.

<sup>38</sup> ראה ברכות ל"ג ע"א.



על הלל שיתקנו חכמים באחד מן הדורות? אך לענ"ד נראה פשוט שכוונת הרמב"ם היא שאסור לתקן נוסח ברכה חדש, על דבר שלא קבעו חז"ל לברך עליו; ואילו בנידון שלנו הרי חז"ל הם שקבעו לקרוא את ההלל בימי הודאה על גאולה – "תקנו להן לישראל שיהיו... אומרים אותו על גאולתן" – וכאמור פסק הרמב"ם שבכל יום שגומרים בו את ההלל יש לברך לפניו. כלומר, הברכה על ההלל בימי הודאה כגון יום העצמאות, אף היא כפי תקנת חז"ל, ואין זה הוספה האסורה.<sup>40</sup>

## דברי סיום

מכל האמור נתבאר היטב שאף לשיטת הרמב"ם, החכמים שבכל דור ודור רשאים לקבוע חג על הצלה וישועה<sup>41</sup>, ואף יש בידם לתקן לגמור את ההלל בברכה, בדומה לחנוכה<sup>42</sup>.

אסיים בדברי הרמב"ם ב'מורה נבוכים', בדבר גדולת מידת הכרת הטוב לקב"ה<sup>43</sup>:

"ושני החגים הללו יחד, כלומר סוכות ופסח, מלמדים רעיון ומידות... והמידות הם שיהא האדם זוכר תמיד ימי הרעה בימי הטובה<sup>44</sup>, כדי שתגדל תורתו את ה' ותושג לו הענווה ושפלות הרוח. ולכן יאכל מצה ומרור בפסח, כדי לזכור מה

<sup>39</sup> הלכות קריאת שמע פרק א' הלכה ז' (הלכה ח' במהדורת מהרי"ק).

<sup>40</sup> אין להקשות על כך מהגמרא האומרת שבטלה מגילת תענית (ראש השנה י"ח ע"ב), שכן נחלקו האמוראים בגדר העניין, ואמר רב יוסף: "שאינו חנוכה, דמפרסם ניסא", כלומר שאין לומר שאף חג החנוכה בטל יחד עם המועדים האחרים שבמגילת תענית, כי אינו רק הודיה אלא גם פרסום הנס – ואיך לך נס יותר גדול משיבת עם ישראל לארצו בדורנו, לנגד כל אומות העולם.

<sup>41</sup> כמובן שאין הכוונה לחג שיש בו איסור מלאכה, דומיא דחג מדאורייתא; באמרנו "חג" כוונתנו שיש לשמוח בו יותר משאר ימות השנה. ראה במגילה ה' ע"ב, דיון אם חג הפורים אסור בעשיית מלאכה – ולמסקנה הכריע הגמרא שמוותר בעשיית מלאכה, ורק אסור בהספד ותענית, וכן פסק הרמב"ם (הלכות מגילה פרק ג' הלכה ג'). ראה עוד ברש"י שבת כ"א ע"ב (ד"ה ועשאים יו"ט בהלל), ובשו"ע ורמ"א או"ח סי' תרצ"ו הלכה א', ותשובה הידועה בשו"ת חתם סופר או"ח סימן קצ"א, שאפשר לקבוע חג מדרבנן אבל לא בגדר דאורייתא (שהוא ב"ב לתוס'ף), ואכמ"ל.

<sup>42</sup> וכן פסקו רוב חכמי ורבני תימן בדור הזה, שיש לומר הלל ביום העצמאות – אולם יש שאמרו חצי הלל ויש שאמרו הלל שלם: ראה דברי הג"ר שלום יצחק הלוי בשו"ת דברי חכמים סי' נ"ז, הג"ר יוסף צוברי בפירושו על הסידור 'כנסת הגדולה' עמ' תקנ"ג, ובספר 'אתחלתא היא' (ח"א עמ' רי"ב וח"ב עמ' רס"ב) הובא שגם הג"ר חיים כאשר היה אומר הלל.

<sup>43</sup> מורה נבוכים חלק ג' פרק ג'.

<sup>44</sup> ראה גם במורה הנבוכים ח"ג סימן ל"ט, בטעם הבאת ביכורים: "אבל מקרא ביכורים יש בו גם מידת הענווה... ויש בו ההכרה בחסדי ה' ונעמו... שיזכור ימי מצוקתו בזמן שירווח לו".

שארע לנו. וכן יצאו מן הבתים וישבו בסוכות, כדין שעושים העולים שוכני המדברות והיערות, כדי לזכור שכך היה מצבנו לפנים... ועברנו מזה לשכון בתי משכיות, במיטב המקומות שבעולם והדשן ביותר, בחסדי ה' והבטחתנו לאבותינו..."<sup>45</sup>

כהמשך לדברי הרמב"ם הללו, יש לומר שגם בדורנו, כאשר אנו משבחים ומהללים את הקב"ה, אשר בחסדיו הרבים שלא תמו זכינו והגענו אל דירת הקבע שלנו בארץ ישראל, צריכים אנו לזכור את המרור שאכלנו בגולה, את כל הגלויות שעברנו מעיר לעיר וממדינה למדינה, ללא שקט ומרגוע – ומתוך כך נודה לקב"ה ביותר רוממות, ענווה שלא "כוחנו ועוצם ידינו" עשה לנו החיל הזה, אלא הקב"ה מסובב הסיבות ועילת העילות הוא שהביאנו אל נחלת אבותינו. וכשם שהקב"ה עשה ניסים לאבותינו ולנו, כן יגאלנו גאולה שלימה בקרוב ונזכה להלל ולזמר בבית מקדשינו שיבנה במהרה בימינו.

---

<sup>45</sup> עיי"ש עוד, וראה גם דברי הראי"ה קוק, מוסר אביך, פרק ב' פסקה ג', בחשיבות גודל הכרת הטוב לקב"ה.